

DRAGAN TRAIAN
KISCELLI NYOMDA
A FŐVÁROSI NYOMDÁSZATTÖRTÉNET
ÚJ ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSA

*a múzeum-
barátoknak és
a szakmának egy-
aránt tudomása
volt az egyedülálló
nyomdász-
történeti
gyűjteményről,
amelyet a Kiscelli
Múzeum őriz
és gondoz*

TNéhány nappal a nemzeti ünnep előtt, 2018. március 12-én a Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma újra megnyitotta az új állandó kiállítási egységét az egykori trinitarius templom sekrestyéjében. A múzeumbarátoknak és a szakmának egyaránt tudomása volt az egyedülálló nyomdászattörténeti gyűjteményről, amelyet a Kiscelli Múzeum őriz és gondoz, hiszen ugyanezen a helyen először 1983-ban, majd a magyar forradalom és szabadságharc százötvenedik évfordulójára a gyűjtemény bemutató tárlatot kapott.

IKorszerű, a mai kornak megfelelő színvonalú kiállítás létrehozásához hosszadalmas és alapos felújítási munkák szükségesek. A kiállítási tér mérete nem változott, a hozzá kapcsolódó előtérrel együtt száz-százhusz négyzetméter maradt. Bár a kolostor bejáratának környékén nincs hatalmas molinó, amely reklámozna az új állandó kiállítást, az épületbe lépve a tárlatot könnyen megtaláljuk – ugyanis az erősen kivilágított, „nyomdailag” mesterien szerkesztett cím mágnesként vonzza oda a lépéseinket.

Atöbb mint ezerdarabos gyűjtemény, amelynek törzse az 1966-ban a Nyomdaipari Tröszt közvetítésével a múzeumba került anyag, szilárd alapot adott az új és átfogó kiállításnak, amely remélhetőleg hosszú időre emblematikus része lesz a Kiscelli Múzeumnak.

*meg is találták az
egyensúlyt
az ipartörténet,
a művészettörténet
és a társadalom-
történet között*

A kiállítás kurátora, Balla Loránd és a kiállítás látványtervezője, Szepessy András – a korszerű bemutatás mellett – elsősorban az áttekinthetőséget tartotta szem előtt. Meg is találták az egyensúlyt az ipartörténet, a művészettörténet és a társadalomtörténet között: a nyomdászattörténeten keresztül a 19–20. századi pest-budai, majd budapesti műszaki szakértelmiség és szakmunkások által azt a kiviteles társadalmi réteget ismerhetjük meg, amely különleges szerepet töltött be a kultúra közvetítésében.

*igazi műszaki
csodák a magyar
művelődéstörténet
jeles műhelyeiből*

¶ A kiállítás meghatározó elemei – nem csak a méretük miatt – a különböző nyomdagépek, szám szerint tizenhárom. Igazi műszaki csodák a magyar művelődéstörténet jeles műhelyeiből, mint a Landerer és Heckenast Nyomda, az Egyetemi Nyomda, a Légrády Testvérek Nyomda vagy a Klösz Nyomda.

*az elvégzett
helyreállítási
munkák után
lehetőség nyílik
gyakorlati
nyomdászati
bemutatók
szervezésére,
amikor közlő,
a gépek működése
közben lesz mód
a munka-
folyamatokat
végigkísérni*

¶ Öröndetes, hogy az új állandó kiállítás létrehozása alkalmat adott arra, hogy a kiállított gépek felújítási folyamata elinduljon; a cél az, hogy mindegyik restaurált, üzemképes állapotban legyen. Hét gép esetében ez meg is valósult már, a következő ütemben három gép restaurálását tervezik. Az elvégzett helyreállítási munkák után lehetőség nyílik gyakorlati nyomdászati bemutatók szervezésére, amikor közlő, a gépek működése közben lesz mód a munkafolyamatokat végigkísérni. Minden bemutatott gépnek saját története van, mindegyikük a maga nemében kiemelkedő darab – egyrészt a nyomdászatechnika haladásának fokmérőjeként, másrészt történeti, művelődéstörténeti értékkel bírnak.

¶ Külön említést érdemel a gépek közül az 1839-es Columbia sajtó a Landerer és Heckenast Nyomdából. A legenda szerint ezen nyomtatták a 12 pontot és a Nemzeti dalt 1848-ban; ez a gép méltó jelképe a kiállításnak. Szintén különleges darab a 19. század második feléből származó betűöntő gép az Egyetemi Nyomdából, amely minden bizonnyal sok kiemelkedő jelentőségű mű születését tette lehetővé.

¶ A tárlat izgalmas egységét jelentik azok a gépek és berendezések, amelyek forradalmasították a nyomdászatot a 20. század elején, mint például a Linotype négytáras sorszedő, öntő- és osztógép vagy Typograph sorszedő- és öntőgép. Ezek révén a nyomdászat nagyiparrá tudott válni, és magas színvonalú munkákkal tudta kielégíteni az egyre növekvő piaci igényeket. Méltó figyelmet kap a gépek sorában Gestetner Dávid magyar feltalálónak az irodai sokszorosítást forradalmasító stencilgépe 1910-ből, a fénymásológépek és számítógépes nyomtatók őse, amely hosszú időn keresztül, egészen a 1970-es évek közepéig emberek sokaságának munkáját könnyítette meg.

¶ A nyomdásztörténeti emléktárgyak nem kevésbé látványos részei a sokszorosítási technikákhoz szükséges elemek: fadúcok, litográfiai kövek, réz és acél nyomólemezek, patricák

Részlet a kiállításból

Kiállításenterrőr a Kiscelli Múzeumban

az újságokból,
brosúrákból,
röplapokból,
címkékről vagy
plakátokról
ismert grafikák
nyomtatásra
készítve tűnnek fel,
fővárosi látképet,
újságfejléceket,
hitelintézetek
szólapjait vagy
termékreklámokat
találhatunk
a bemutatott
anyagban

tördelő,
arculattervező,
designer szakma
nem volt,
így minden
a nyomdász kezében
összpontosult

és matricák és a jelentős számú klisék. Közülük természetesen kiemelt helyet kapott a gyűjtemény első darabja, a budai Szentháromság-szobrot ábrázoló réz nyomólap 1712-ből. Az újságokból, broszúrákból, röplapokból, címkékről vagy plakátokról ismert grafikák nyomtatásra készítve tűnnek fel, fővárosi látképet, újságfejléceket, hitelintézetek szólapjait vagy termékreklámokat találhatunk a bemutatott anyagban. A vitrinekben tematikusan elhelyezett különböző szerszámok, betűöntő eszközök, sorjázó kések, metszőszerszámok, betűöntődei mércék sokaságát látva a látogató szembesül a hagyományos nyomdászat egykori összetettségével: tördelő, arcuattervező, designer szakma nem volt, így minden a nyomdász kezében összpontosult. Egy magas színvonalú nyomda működtetéséhez szakmunkásokra volt szükség, a technikai fejlettségi szinttől függően egyebek között a gépmester, a nyomdai művezető, a montőr, a betűöntő, a kézi szedő, a gépszedő, a korrektor vagy a revizor mind a nyomdászat szakemberei voltak a századfordulón, és mindegyikőjük próbált lépést tartani a rohamosan fejlődő technikával. Az élesedő gazdasági verseny a nyomdaiparban az egyre javuló minőség mellett pontosságot, gyorsaságot és minél alacsonyabb árat követelt.

¶ A 20. század elején alakult ki a magyar tipográfia hagyománya, a tiszta tipográfiajegyek rendszere. A betű, mint a tipográfia alapegysége, sem hiányzik a kiállításból. A kézi szedés és a gépi szedés megjelenítése a vitrinben, valamint a falakon elhelyezett, a szedők munkáját bemutató illusztrációk segítségével történik. Az itt bemutatott műtárgyak közül az Offset Nyomdából, illetve a Légrády Testvérek Nyomdából származó szedőszekrények jól illusztrálják, hogy a betűszedő munkája mennyire fontos tényező a nyomdászatban művészeti szempontból is.

¶ A kiállítás egyik vitathatatlan érdeme, hogy emléket állít ennek a szakmának, amely oly fontos szerepet játszott a főváros és az ország gazdasági és kulturális életében. A kiállításban használt szövegek közérthetőek, az információtartalom felosztása logikus, jól követhető. A nyomtatási eljárások megértéséhez a tömör leírás mellett nagy segítséget nyújtanak a kiállításban elhelyezett monitorok filmanyagai is –

az eredeti réz és
acél nyomólemezek,
litográfiai kövek
mellett lévő
nyomatok a mai
kor produktumai,
ugyanis
a kiállításban lévő
gépeken születtek
meg újra

ez a megoldás hiánypótló, lényegre törő, ugyanakkor élvezetes is látni, ahogy a gépek életre kelnek a szakavatott kezek munkájának eredményeképpen. Itt érdemes kiemelni a tárlat mássik hozadékát is: az eredeti réz és acél nyomólemezek, litográfiai kövek mellett lévő nyomatok a mai kor produktumai, ugyanis a kiállításban lévő gépeken születtek meg újra.

a kiállítás
installációja
képzőművészeti
alkotásként is
felfogható, egy
megkomponált
nyomdabelső
sikeres adaptációja
a rendelkezésre álló
múzeumi térben

¶ A főváros meghatározó nyomdái közül a Landerer és Heckenast, az Emich, a Klösz és az Offset Nyomda külön-külön blokkot kapott, rövid, átfogó történetük olykor napjainkig követhető. A látványtervezés és a technikai kivételezés összhangban van egyrészt a kiállított műtárgyakkal, másrészt a kiállítás üzenetével. A látogató szemmagasságában végigfutó nyers színű fémlemez, mint szöveghordozó, az azonos anyagból kialakított vitrinek és polcok az ipari hatást erősítik. A kiállítás installációja képzőművészeti alkotásként is felfogható, egy megkomponált nyomdabelső sikeres adaptációja a rendelkezésre álló múzeumi térben. Erős, markáns elemei, a rengeteg felhasznált fém, a mennyezeti világítás ipari lámpás kialakítása nem nyomja agyon a műtárgyak mondanivalóját, hanem felerősíti azt. A gazdag, sokrétű kiállítás várhatóan egy korszerű kiállítási vezetőt is kap a közeljövőben. A magyar nyomdaipar történetével foglalkozó múzeumi tárlat kevés található az országban, a legnagyobb Gyomaendrődön, Kner Imre egykori lakóházában a híres magyar nyomdász-dinasztia tevékenységét mutatja be.

¶ A budapesti nyomdaipar jelentőségét és vezető szerepét ez a kiállítás mutatja be a nagyközönségnek. Külön ki kell emelnünk a szakrestaurátorok alapos munkáját, valamint Novokrescsenszkov Tamás nyomdászati bemutatóit: ő volt az, aki szakértőként is segítette a kiállítás létrejöttét.

¶ A tárlat múzeumpedagógiai foglalkozásokra kifejezetten alkalmas, a programok elérhetőek a múzeumi honlapról. Bár a klasszikus nyomdászat létrejöttékor és később hosszú időn át a műszaki és a kulturális haladás egyik motorja volt, napjainkban letűnt szakma, amelyet mára az elektronika és informatika világa teljes mértékben átalakított. Tárgyi emlékei a szerszámok, a gépek, a nyomatok fontos forrásai lettek a kultúrtörténet kutatásának.

